

УДК 378.147:811.111

Ю. І. Трикашна

ВІДБІР АВТЕНТИЧНИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У статті пропонуються та обґрунтовуються критерії відбору автентичних художніх фільмів для формування англomовної соціoкультурної компетентності майбутніх філологів.

Ключові слова: критерії відбору, автентичний художній фільм, соціoкультурна інформація.

В статье предлагаются и обосновываются критерии отбора аутентичных художественных фильмов на английском языке для формирования социокультурной компетентности будущих филологов.

Ключевые слова: критерии отбора, аутентичный художественный фильм, социокультурная информация.

The paper highlights the suggested criteria for selection authentic English-language feature films to form sociocultural competence of prospective philologists.

Key words: criteria for selection, authentic feature film, sociocultural information.

Вимогою сьогодення є орієнтація сучасної іншомовної освіти на участь випускників вищів у діалозі культур, представники яких прагнуть взаєморозуміння та толерантного ставлення під час спілкування. Однією з можливостей входження в соціoкультурний (СК) простір та пізнання іншомовної діяльності країни, мова якої вивчається, є використання автентичних художніх фільмів (АХФ) на заняттях з англійської мови, зокрема, у вищій мовній школі. Під АХФ, услід за О. С. Конотоп, ми розуміємо художній фільм, виготовлений носіями мови для носіїв мови, що являє собою джерело аудіовізуальної інформації, яке є достатньо достовірним у вербальному та невербальному аспектах; автентичність стосується тексту сценарію, параметрів мовлення акторів, невербального компонента [6, с. 56]. АХФ є твором мистецтва, який з його захоплюючим сюжетом і безліччю сюжетних ліній, блискучою грою акторів, яскравим зображенням, неймовірними спецефектами, музичним супроводом і зразковою англійською мовою не може залишити студентів-глядачів байдужими.

Аналіз останніх досліджень властивостей АХФ свідчить про успішне застосування цього виду відеофонограми у навчальному процесі з іноземних мов (ІМ) з різною метою та для різних ступенів навчання, що й відображається у низці наукових робіт (Н. І. Бичкова, І. О. Ісенко, С. І. Кіржнер, О. С. Конотоп, О. В. Кочукова, Т. С. Малишева, В. С. Пашук, І. В. Терехов, О. Б. Фрайфельд, Т. О. Яхнюк). Аспекти використання АХФ з метою формування соціoкультурної компетентності (СКК), однак, недостатньо вивчені та втілені у практику. Розробці ефективної методики роботи з ними повинен передувати ретельний і виважений відбір навчальних матеріалів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні критеріїв відбору АХФ для формування СКК майбутніх філологів.

У методиці викладання ІМ науковцями вже накопичено певний досвід з проблеми відбору автентичного відеоматеріалу. Найбільш поширеними критеріями є наявність СК інформації, відповідність програмам навчання, урахування інтересів студентів, а також вокабуляру фільму та лексику тих, хто навчається, актуальність, жанрова різноманітність (Н. І. Бичкова, О. С. Конотоп, В. С. Пашук, М. В. Плеханова та ін.) Окрім перелічених загальноприйнятих критеріїв, слухними є й більш специфічні критерії відбору, визначені Т. П. Леонтьєвою, а саме: відображення культурного та мовного різноманіття країни, мова якої вивчається; наявність протилежних поглядів на той чи інший феномен культури з метою їх критичного осмислення; врахування емоційного впливу конкретного факту культури на особистість [8, с. 82]. О. В. Кочукова, яка розглядає АХФ як одну з форм дискурсу, своєю чергою, наголошує на необхідності враховувати при навчанні мови та культури етнічні, політичні, соціально-побутові та вікові соціoкультурні конфлікти [7].

Беручи до уваги вже наявні здобутки методистів з цієї проблеми, констатуємо, що відбір АХФ для формування СКК потребує подальшого вивчення, а його критерії – конкретизації відповідно до мети нашого дослідження.

Ступенем навчання у мовній вищій школі найбільш придатним для формування СКК за допомогою АХФ нами обрано другий курс. Ми виходили з того, що у студентів-другокурсників, з одного боку, вже сформована більшість основних мовних навичок та мовленнєвих вмінь на рівні В2. З іншого боку, на думку С. В. Беляєвої, яку ми підтримуємо, саме на ньому під час більш інтенсивного створення бази для вільного опанування студентами ІМ і починається системне оволодіння іншомовною культурою [1].

Своєрідною константою, з оглядом на яку має здійснюватися відбір АХФ, ми вважаємо систему мотивів, настанов, інтересів та потреб студентів другого року навчання, їх вікових та індивідуально-психологічних особливостей. Саме знання цієї системи дозволяє проектувати ступінь та якість відгуку студентів-глядачів на різні АХФ та відбирати такі, що у найкращий спосіб здатні вразити 18–19-річних та надихнути їх на засвоєння іншомовної культури.

Зазначимо, що, говорячи про АХФ як засіб навчання ІМ, ми розглядаємо його, передусім, як витвір кіномистецтва, який характеризується захоплюючим сюжетом із безліччю сюжетних ліній, блискучою грою акторів, яскравим зображенням, неймовірними спецефектами, музичним супроводом і, насамкінець, зразковою англійською мовою.

З урахуванням усього вищезазначеного задля відбору АХФ з метою формування СКК студентів ІІ курсу мовного ВНЗ пропонуємо виділити дві групи критеріїв:

I – критерії врахування властивостей фільму як цілісного художнього твору,

II – критерії, пов'язані з дидактичною цінністю АХФ. Розглянемо виділені критерії детальніше.

До **I групи критеріїв** ми зараховуємо такі критерії, як: 1) урахування соціокультурного потенціалу АХФ; 2) критерій естетичної цінності АХФ; 3) критерій ступеня морально-етичного впливу АХФ на глядача; 4) критерій жанрової належності АХФ.

Найбільш визначальним критерієм відбору АХФ в межах нашого дослідження є урахування **соціокультурного потенціалу**. АХФ є надзвичайно цінним соціокультурним «навчальним посібником», що наочно представляє соціокультурну реальність, контекст і ситуацію спілкування у вербальному та невербальному планах вираження; він дозволяє формувати у студентів стійкі асоціації певного ситуативного контексту з очікуваною вербальною та невербальною поведінкою [5, с. 79].

Визначаючи, яка саме СК інформація може бути представлена у фільмах, варто взяти до уваги й типи такої інформації, які запропоновані Л.П. Смеляковою у дослідженні відбору художніх друкованих творів для навчання у мовній вищій школі [10, с. 32-44]. Дослідниця умовно поділяє СК інформацію на національно-специфічну та історико-культурну. Національно-специфічна інформація відображається у природних особливостях країни, мова якої вивчається, національному характері, цінностях, гуморі та духовній культурі нації. Історико-культурну інформацію можна почерпнути, дивлячись, як зображені соціальні класи суспільства та стосунки між ними, сфери суспільного життя суспільства, політичні, культурні та історичні діячі, які символізують певну добу країни, а також простір, який має асоціативну природу.

Що стосується СК інформації, представленої у фільмі, то вона сприймається через два канали – аудитивний та візуальний і розподіляється на: а) лінгвістичну (реалії, конотативна лексика, фонові лексика, фразеологізми, афоризми, діалектизми, сленг, формули мовленнєвого етикету); б) паралінгвістичну (вираз обличчя, поза, міміка, жести, поведінка, інтонація голосу, паузи, зітхання, музика, шуми, звуки); в) екстралінгвістичну (зображення предметів, оточення, середовища, зображення людей [12, с. 48]. СК інформація може бути представлена як експліцитно, так і імпліцитно. Події, зображені експліцитно, повинні спонукати студентів до критичного мислення, аналізу поведінки представників іншомовної культури, пояснення свого ставлення до певних ситуацій та явищ, що сприятиме усвідомленню імпліцитного смислу СК інформації.

Отже, ми можемо говорити про наявний СК потенціал у АХФ, якщо останній насичений СК інформацією (національно-специфічною та історико-культурною; лінгвістичною, паралінгвістичною та екстралінгвістичною, висловленими експліцитно або імпліцитно). У цьому випадку АХФ здатний, за виразом В. В. Сафонові (1996), зробити певний внесок до пізнання країни та її народу.

Виходячи з нашого розуміння АХФ як витвору мистецтва, наступним за вагомістю критерієм відбору ми вважаємо критерій **естетичної цінності фільмів**. Естетична потреба в отриманні насолоди від кіномистецтва є домінуючою серед мотивів, що спонукають освічену людину до перегляду художніх фільмів. Як свідчить наш досвід проведення занять відеоклубу протягом кількох років, студенти не є в цьому винятком: вони зазвичай звертають увагу на вміння режисера до дрібниць передати «аромат» певної епохи через майстерно зняті сцени, динамічно і яскраво передані події, яскраве зображення і неповторний музичний супровід, а також гру популярних акторів. Тому, згідно із зазначеним критерієм, відбираючи АХФ задля формування СКК за його допомогою, необхідно спиратися як на особисті естетичні враження від фільму, так і враховувати враження інших, тобто наявність у фільму, акторів та режисера нагород, позитивної критики тощо.

Ще одним із важливих критеріїв є урахування ступеня **морально-етичного впливу АХФ** на студента. Його ми пропонуємо, виходячи з постулату, що будь-який АХФ віддзеркалює моральні цінності суспільства країни виучуваної мови. Художнє зображення на екрані ситуацій морально-етичного характеру стимулює студентів-глядачів до аналізу та інтерпретації змісту фільму та сприяє покращенню уяви студентів про моральне обличчя як окремих індивідів, так і нації в цілому.

Вплив мистецтва кіно на світогляд глядачів, зокрема молоді, є загальновідомим. Перебуваючи в умовній кіноситуації, студентська молодь стає активним учасником подій, що відбуваються на екрані,

отождожуючи себе з героями. Вчинки й поведінка героїв фільму – представників іншої культури – спонукають до формування власних суджень, свого бачення проблем, які порушуються, а моральні й духовні цінності героїв набувають особистісного змісту для студентів-глядачів, закладають основу їх ціннісної системи [11, с. 18].

З оглядом на зазначене, відбираючи АХФ, вважаємо за необхідне, з одного боку, враховувати наявність відображення у фільмі ставлень, цінностей тощо, властивих членам цього суспільства, та, з іншого – обмежувати або виключати зустріч з такими з них, що можуть мати негативні наслідки на систему цінностей, яка формується у другокурсників.

Отже, за нашим переконанням, фільми, що демонструються з дидактичною метою, повинні сприяти вихованню високої моральної культури, адже при вихованні людини моральна освіта займає найголовніше місце. Потрібно оминати фільми аморального характеру, які містять сцени насилля, агресивності та жорстокості. Визнаємо, що серед продукції сучасної кіноіндустрії знайти фільми, які б повністю виключали відверті сцени, що зображають статеві стосунки, містять лайку тощо, знайти досить складно, але можливо.

Не менш важливим критерієм під час відбору АХФ є **критерій жанрової належності**. Спираючись на власний досвід, можемо підкреслити, що серед жанрового різноманіття АХФ (комедій, романтичних комедій, історичних фільмів, детективів, трилерів, фантастичних фільмів та деяких інших специфічних жанрів) студентам II курсу до вподоби молодіжні романтичні комедії, які покращують настрої і роблять процес сприйняття фільму невимушеним. Але не лише комедії привертають увагу студентів II курсу. Фільми, які характеризуються цікавим сюжетом, захоплюючим перебігом подій, фільми, які відображають проблеми сучасної молоді та події, цікаві за історичною значущістю, також не залишають студентів байдужими, а тому можуть бути рекомендовані для перегляду.

Перейдемо до розгляду **II групи критеріїв**, пов'язаних з дидактичною цінністю АХФ. До них належать: 1) відповідність змістовно-лінгвістичних характеристик фільму тематиці та рівню володіння ІМ, зазначеними у Програмі; 2) критерій урахування мотиваційного потенціалу; 3) критерій новизни та інформаційної цінності.

Перший із зазначених критеріїв, який зазвичай формулюється як «відповідність програмним вимогам», традиційно вважається одним з найголовніших при відборі навчального матеріалу для побудови тієї чи іншої методики. У нашому випадку його формулювання дійшло певної зміни, що зумовлено характеристиками власне навчального матеріалу – АХФ – і звучить **як критерій відповідності змістовно-лінгвістичних характеристик фільму тематиці та рівню володіння ІМ, зазначеними у Програмі**. Наведемо спочатку вимоги Програми до рівня володіння другокурсниками англійською мовою та прокоментуємо їх.

Згідно з чинною Програмою [9], на II курсі навчання англійської мови проводиться у межах таких тем, як «Choosing a Career»; «A Question of Health»; «Leisure and Sports»; «On the Move»; «Britain and the British»; «Ukraine and the Ukrainians»; «Theatre». Згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (2003), на основі яких побудована згадана Програма, при роботі з аутентичними матеріалами студенти II курсу мовного ВНЗ (рівень B2) поряд з умінням «розуміти документальні фільми, інтерв'ю і ток-шоу в прямому ефірі» повинні вміти «розуміти більшість фільмів на британському варіанті англійської мови» [4, с. 71].

Виходячи з цих вимог, відібрані АХФ повинні відповідати віковим особливостям та мовленнєвому досвіду студентів в рідній та іноземній мовах. Відповідність тематиці, що вивчається, передбачає знайомство студентів як з основними концептами, які входять до тематичного поля, так і лексичними одиницями, що експлікують їх та інші концепти, пов'язані з ними. Знайомство з концептами справді поглиблює і розширює фонові знання та світогляд студентів. Мовлення носіїв мови, однак, не може обмежуватися визначеним програмою лексиконом навіть у середині певного тематичного поля, така відповідність можлива лише у спеціально створених навчальних фільмах. Таким чином, жодний АХФ, на нашу думку, не може цілком і повністю задовольнити відповідність вимогам програми. Теж саме та за таких саме причин можна зауважити і про відповідність лінгвістичного змісту фільмів рівню володіння іншомовною компетентністю студентів II курсу.

Якщо з наведеної точки зору відповідність програмним вимогам є лише частковою, то вимозі щодо розуміння фільмів з британським варіантом англійської мови, що висувається ЗЄР, задовольнити можна. Тому при відборі АХФ слід надавати перевагу роботам саме британських кіномитців, або, щонайменше, фільмам за участю британських акторів, які у мовленні використовують вимову, наближену до стандартної, тобто у нормальному темпі та без схилу до діалектної.

Зауважимо також, що головним у пошуках АХФ, що передбачений для формування СКК, є не стільки його аудитивна, скільки візуальна (пара- та екстралінгвістична) зрозумілість.

Наступним критерієм є **урахування мотиваційного потенціалу АХФ**. Оволодіння ІМ за межами природного мовного середовища є досить складним завданням, яке не можна реалізувати повною мі-

рою. АХФ є одним із найбільш вдалих допоміжних засобів навчання, які наочно демонструють реальне спілкування представників іншомовного середовища в різних соціокультурних ситуаціях, вдало втілених зірками кінематографу, що значно підвищує мотивацію студентів до вивчення ІМ.

Згідно з критерієм **новизни й інформаційної цінності**, АХФ повинен відповідати потребам сучасності, професійним інтересам студентів, містити актуальну й змістовну інформацію, надавати нові знання, які б студенти, майбутні філологи, змогли застосувати, спілкуючись з іноземцями. Але не потрібно ігнорувати фільми історичного характеру, адже вони віддзеркалюють епоху, показують, якою була культура в минулому, як вона розвивалась і стала такою, якою ми її спостерігаємо зараз.

Насамкінець, зробимо зауваження щодо тривалості АХФ і способу його пред'явлення в аудиторії. Дискусія щодо того, як демонструвати фільм – цілісно чи фрагментарно, триває впродовж тривалого часу і не припиняється й досі. Ми дотримуємося думки Н. І. Бичкової в тому, що робота з фільмом потребує цілісно-частково-цілісного підходу [3, с. 40]. А відтак, не висуваємо окремих критеріїв до вибору власне фільмів за їх тривалістю, ані до фрагментів з фільму, окрім того, що фрагмент повинен демонструвати закінчений епізод, який би ніс певне соціокультурне навантаження.

Література:

1. Беляева С. В. Система взаємозв'язанного обучения иностранному языку и соответствующей культуре студентов II курса языкового вуза (на примере французского языка) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / С. В. Беляева. – Улан Удэ, 2007. – 28 с.
2. Бичкова Н. І. Основи використання фонограми та відеофонограми для навчання іноземних мов : [монографія] / Н. І. Бичкова. – К.: Віпол, 1999. – Ч. I. – 107 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Исенко И. А. Использование испанских аутентичных фильмов для формирования социолингвистической компетенции / И. А. Исенко // Иностранные языки в школе. – 2009. – № 1. – С. 78–83.
5. Конотоп О. С. Методика навчання майбутніх філологів англійського діалогічного спілкування з використанням відеофонограми: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. / Олена Сергіївна Конотоп. – К., 2010. – 24 с.
6. Кочукова О. В. Обучение пониманию социокультурного содержания иноязычного дискурса художественных видеофильмов : Языковой вуз, английский язык : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / О. В. Кочукова. – Тамбов, 2004. – 198 с.
7. Леонтьева Т. П. Видеотехнологии в процессе подготовки студентов языкового вуза к межкультурному общению / Т. П. Леонтьева // Язык и культура. – 2008. – № 4. – С. 81–88.
8. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (пятирічний курс навчання): Проект / колектив авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін. – Київ. держ. лінгв. ун-т. – К. : Британська рада, 2001. – 245 с.
9. Смелякова Л. П. Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе / Теория и практика отбора : [монография] / Л. П. Смелякова. – СПб. : Образование, 1992. – 142 с.
10. Фрайфельд Е. Б. Художественный фильм как средство профессионально-личностного развития студентов при изучении иностранного языка в высшей школе : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. Б. Фрайфельд. – Волго-Вятская академия государственной службы. – Н. Новгород, 2006. – 24 с.
11. Яхнюк Т. О. Комплекс вправ для навчання іншомовної активної лексики з соціокультурним компонентом / Т. О. Яхнюк // Вісник КНЛУ. Серія «Педагогіка та психологія» (Методика навчання іноземних мов). – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2000. – Вип. 2. – С. 47–54.